

ובחרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

תורת חיים נושא תורני מרתק לאור דברי האור החיים

בפרשת מכירת שדה עפרון לאברהם אבינו, מקדיש האור החיים יריעה נרחבת להסבר אודות אופי המכירה, פרטיה ודקדוקיה, וממחיש עד כמה התעכב אברהם ועמד בחכמה נפלאה על כל פרט במטרה להביא את המכירה לידי גמר ולהעבירו לבעלותו לנצח נצחים על הצד הטוב ביותר.

בין השאר מפרט רבנו את חששותיו של אברהם מפני טענות שונות ומשונות אותן יוכל עפרון להעלות בעתיד, ביניהן ליקויים אפשריים בקנין מצד דיני אונאה; טענות עתידיות בנוגע למניעת מעבר אברהם לשדה; אפשרות עתידית להפקעת הקרקע מכח דינא דר-מצרא ועוד, וכך גם נקודות חשובות בדיני הקנין הנוגעות לסוג הקנין - כסף; חזקה או חליפין; בתורת מתנה או בתורת מכר.

אין כאן המקום להאריך בכל זאת, ואדברנה דווקא במסגרת מדור זה יתכן ובפרשה זו מן הראוי לחסוך במלל, שהרי מרן האור החיים עצמו כבר טווה עבורנו את הנידון התורני מהמרתק במילותיו הקדושות, והמעייין בדבריו הקדושים ירווה נחת. אולם בהחלט יש לתת את הדעת להיבט מסוים העולה מתוך דבריו אלו.

למעשה, לא מצאנו שנוהגים כמנהגו של אברהם אבינו בכל שטר. תמיד ישנם חששות, אולם אין הדרך להתחקות אחר כל תרחיש עתידי אפשרי. לא שתמוה מדוע נקט אברהם בדרך זו, שהרי במסגרת משא ומתן זה היה המוכר רמאי מוצהר ורמת הסיכון היתה גבוהה בהרבה מהמצוי בדרך כלל, אולם יש להסתפק - האם באופן כללי הנהגה טובה היא זו, שהמוכר יגבה את עצמו יותר מהנדרש.

בענין זה מצאנו שהמליצו חז"ל (בבא בתרא סט, ב): "האי מאן דמזבן ארעא לחבריה, צריך למכתב ליה קני לך דיקלין ותאלין והוצין וציצין", ואף על גב דכי לא כתב ליה הכי קני, אפילו הכי שופרא דשטרא הוא [כשאדם מוכר שדה לחברו, עליו לציין בשטר כי הוא מוכר לו סוגים שונים של דקלים, ולפרטם בשמותיהם. ועל אף שאף לולא פירוט זה קונה הלקוח הכל, מכל מקום יש בכך משום ייפוי כח השטר]."

אם כן, מצאנו הנהגה זו כראויה ונכונה, אולם זאת בנוגע לייפוי כח הלוקח במכירה. האם רצוי לנהוג כך גם בשביל לבטח כראוי את המוכר ולייפות את כוחו ככל האפשר?

תשובה אפשרית לשאלה זו נוכל למצוא בדברי הטור (ח"מ רטו): "אף על פי שהמוכר שדה בסתם מכר כל האילנות שבה, טוב הוא לפרש בשטר שמכר אותה וכל האילנות שבה". על דבריו הוסיף וכתב הסמ"ע (ח"מ רטו ס"ק א): "ודקדק הטור וכתב טוב לו שיפרש, ללמדינו שהגמרא שכתבה 'צריך' לכתוב לו לאו דוקא קאמר צריך, אלא עצה טובה הוא ללוקח".

העולה מכאן לכאורה, כי המלצה טובה וראויה היא אף למוכר לנהוג כן לטובתו. זאת כיון שמדובר בעצה טובה, ולא בדין מסוים מדיני מקח וממכר. אם אכן זהו בגר עצה - לכאורה אין סיבה לחלק בין עצה טובה ללוקח או למוכר.

שולחן שבת עם האור החיים

והחלטתי לשים קץ לסבל הרב. **ניסית לבדוק את רגלייך?** בירר התור. סימני השאלה ריצדו בעיניה והיא הביטה בו בתימהון, מה לו ולרעיונות מוזרים כאלה. אך מבטו כמו זירז אותה לעשות כהמלצתו, והיא השפילה מבט מטה, אל רגלי הציפור ששימשו אותה נאמנה בניסיונות הבריחה המרובים ממקור הריח.

שם, למטה, בין אצבעותיה הדקיקות, הבחינה היונה בפיסת לכלוך שדבק בה.

אצלי הכל בסדר

הנטייה אנושית הטבעית, כמצופה, הינה להתעלם מהמגרעות האישיות ומהחסרונות הבולטים של האדם עצמו, תוך שהוא דן בחומרה ובו לכל אלה שסביבו הנושאים עמם את אותן מגרעות.

סוג של 'הַיִּתְּם נְקִים' משודרג, אימוץ גישה המאפשרת לאדם לסקור את הסביבה במבט ביקורתי כשבד-בבד הוא מעניק לעצמו הקלות נרחבות בכל הנוגע להנהגתו שלו עצמו. זוהי פרשנות מעוותת, אך עם זאת רווחת ומצויה ביותר, לפיה אצלי - הכל בסדר, ואילו אצל הזולת ישנה רשימה ארוכה של נושאים הדרושים שיפור וחיזוק.

עם כל כמה שהדבר נשמע מגוחך ואבסורדי, זהו המצב. אדם מסוגל לנהוג בדרך מסוימת, מפוקפקת ופתלתלה, אולם לדידו - דווקא חברו הנוהג כך הינו הבעייתי. הוא צח כשלג ונקי כצמר בן יומו, ואילו את הביקורת הנוקבת והאצבע המאשימה יש להפנות כלפי אלה שנוהגים כמותו.

אברהם אבינו עליו השלום, הכיר היטב את התכונה האנושית הלא-מחמיאה הזו. ברצותו להשיא את בנו יצחק לאשה כשרה ולהימנע מלהביאו בברית הנישואין עם אשה מבנות כנען, פנה לאליעזר עבדו והשביע אותו בשבועה חמורה כי ימלא את רצונו בכך.

וְאֶבְרָהִם יָקָן בְּאֵימִים וְהָ בְרַךְ אֶת אֶבְרָהִם בְּכָל: וַיֹּאמֶר אֶבְרָהִם אֵל עַבְדוֹ יָקָן בֵּיתוֹ הַמִּשְׁלַל בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ שֵׁם נָא יִדָּבַר תַּחַת יְדֵי: וַיֹּאשְׁבֵיֶעָד בְּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וַאֲלֵקֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבְנֵי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אֲנִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבָּן" (כד, א - ג).

מבאר רבנו האור החיים: **"לְצַד שְׂרָאָה עֲצֻמוֹ יָקָן, וְגַם רָאָה פִי הַגְּדִיל ה' לְהַטִּיב עִמּוֹ בְּכָל טוֹב, חָשׂ עַל הָעֶבֶד הַמּוֹשֵׁל בְּכָל וְרָאָה נְכֻסִים מְרִבִּים וְהָאִישׁ אֲדוֹנֵי הַכָּל יָקָן, יִחְשַׁב מִחֲשָׁבוֹת לְהִשְׂאִי בְתוֹ לְיִצְחָק פִּי יָתוּ בְּטוֹב**

הריח היה חריף, דוחה ועוצמתי, והוא הכה בחוטמה הזעיר בכל מקום בו שהתה.

מעץ לעץ ומענף לענף התעופפה לה היונה, לעסה עלים וירדה לנקר גרגרים, והריח עודנו שם. היא ניסה את מזלה בשובך המרוחק והיוקרת, אי שם בין האליטות שבחבורה, ועדיין, הריח הוסיף ללוות אותה. הביטה ימין ושמאל, תרה אחר מקור הריח, ולשווא.

פנתה היונה לחקור את הענין המטריד, הצטרפה ללהקת היונים הרכלניות וקיוותה למצוא בדל מידע, אך אין. או אז היא לקחה זאת צעד קדימה, ניסתה לגשש בעדינות אצל חברותיה ושכנותיה האם בהן מקור הריח, וכשזה לא עבד היא אף הטיחה האשמות ופזורה אמירות בוטות לכל עבר.

אפס, כלום. הריח הוסיף ללוות אותה, להעכיר את מצב רוחה, וכל מידע מוצק בדבר מקורו או הגורם לו טרם הגיע אליה.

'מי הוא חסר הרגישות הלז' חשבה היונה במרירות, 'אשר בז לכל כללי ההתנהגות והקודים החברתיים, ומפיץ סביבו ריח כה לא נעים?'

כך הלך המצב והחמיר, התדרדר יותר ויותר והשפיע לרעה על מצב רוחה. גווה הפך שפוף, כנפיה שמוטות ומקורה מוטה כלפי מטה, נוצותיה החלו לנשור ואת גופה עיטרו קרחות שהלכו והתרבו מיום ליום.

'היא בדיכאון' לחששו היונים סביבה.

'יונה קשת יום' החרו החזיקו אחריהם הגוזלים הפקחים, 'מרת נפש ואומללה'.

חלפה תקופה של התמודדות מורכבת, והנה מצאה את עצמה היונה במקום האומלל ביותר בו יכולה יונה להיות. היא קצה בחייה, וכבר הועידה את פעמיה אל הכביש הקרוב, שם - כך קיוותה, יבוא רכב כזה או אחר וישים קץ לסבלה.

'היי, יונה! שמעה את הקריאה הרועדת, אך התקיפה, 'מה לך ולפעולות נמהרות שכאלה?'

הסתה היונה את אוזניה, פנתה אנה ואנה ומצאה את מקור הקול. היה זה התור הזקן, זה שמספרים עליו כי עוד הסתופף בצל היונים שבדור הקודם, והכל ידעו כי אצלו ניתן למצוא עצה ותושייה, מזור ומרפא.

'מה אומר ומה אדבר' פלטה היונה בחצי מקור ובצפצוף עגמומי, 'מזה עידן ועידנים אני נתקלת בריח מביאש ממנו אין אני מצליחה להימלט, והן עתה קצתי בחיי

ספיר ויהלום פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

"וַיְהִי חַיִּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א).

בטלן? ליצן? קל דעת? כל ההגדרות ועוד אי אלו כתרמים בלתי-מחמיאים בעליל נקשרו לראשו של יעקב, או יוק'ל - כפי שאהב לכנות את עצמו בחיך עקום.

את ימיו כילה יוק'ל בבטלה אחת ארוכה ומתמשכת, השעמום נגס בו בכל פה ולמעשה ניתן לומר שהוא שדרג את המושג 'חוסר מעש' והפך אותו לאומנות של ממש. הפעולה המקסימלית בה נקט בחייו העלובים אשר תרמה באופן מסוים לעולם היתה כשנתן לעפעפיו תנומה, אלא אם כן ניקח בחשבון את עצם היותו ספר מוסר חי ודוגמה לכל התכונות המגונות והמידות הרעות. מחיקו נשרו תדיר קלפי-משחק, צחנה נוראה של אלכוהול ליוותה אותו להיכן שרק הלך ומבטים מלאי ספק-רחמנות ספק-בוז נשלחו אליו כל אימת שחלף ברחובה של עיר, מתנווד וכושל.

אם היה מדובר רק בו, ניחא. אולם כשהגיע בנו יקירו שלמה-זלמן לעול תורה ומצוות, הוכיח כי הוא מייצג את ההיפך הגמור מאביו. הוא ניצב בשלחן הכבוד ופלפל במשך שעה ארוכה בדרשה שכולה חידודים עמוקים, וזו היתה רק ההתחלה. עם הזמן התברר, כי ככל שחולפים הימים צומח כאן תלמיד חכם בקנה מידה חריג, ירא שמים מרבים ובעל ארשת חן הנסוכה על פניו תדיר.

ניתן היה להצביע עליו בחיבה ולהתגאות בעילוי שמוצאו בעיירה זעירה זו, אולם היו אלה דווקא השדכנים שהבינו שיש כאן בעיה, ולא כזו שאפשר להקל בה ראש.

הם ידעו היטב כי בכל הצעת שידוך שרק העלה על הפרק, יהיה השידוך אשר יהיה, יעלו הברורים בחכתם את המידע המפורט אודות האב, ובדרך הטבע קשה יהיה עד מאד להביא את הנער המחונן לאותו טקס המכונה 'אירוסין', כל שכן נישואין.

או אז קם שדכן יצירתי אחד, טווה הצעת שידוך מכובדת משכמה ומעלה עם נערה צדקנית וחסודה, בת למשפחה שתורה וגדולה התאחדו על שלחנה ורמת היחס והתהילה, ואילו את המכשול העיקרי עקף בדרך מתוחכמת למדי.

'האבא נפטר זה מכבר' שיתף השדכן בפנים קודרות, 'ודווקא מתוך היתמות הנוראה צמח החתן והפך לכלי מפואר זה'.

התקדם השידוך בקצב משביע רצון, ועד מהרה נקבע מועד לסעודת האירוסין. הופיע ובא המחוחן עם פמלייתו, פסע אל תוך האולם וניגש לשלחן הכבוד, כשהוא נוכח לראות דמות עטוית סחבות ובעל מבט מפולפל שרועה על יד חתנו המיועד.

'מי הוא זה ואיזה הוא?' תהה באוזני חתנו לעתיד. 'אה, זה אבא' השיב החתן מבלי משים.

המחוחות בקושי עצר את עצמו מלהשביט את השמחה, ואף רץ בחמת זעם אל השדכן - אשר לפי מראה פני המחוחות כבר הבין במה דברים אמורים.

'אמור נא' פנה מיוזמתו אל המחוחות והחווה באצבעו על האב, 'האם הוא חיי? האם אלה חיים?!'

חיים שכאלה, מבין כל בר דעת, אינן חיים. חיים - משמעותם 'חי יודוך וישבחותך', חיים בצל השכינה ולאור התורה והמצוות.

במילים ספורות מסכם זאת האור החיים בפרשתנו, בבואו להסביר את משמעות הביטוי 'חיי שרה', ואלו דבריו: 'כִּי הַצַּדִּיקִים מְחַיִּים יְמֵיהֶם, וְהַרְשָׁעִים יְמֵיהֶם מְחַיִּים אוֹתָם'.

פיו לאות רשע והתברר כי אכן - עבד הוא. הבה ננתח זאת לרגע.

כיצד מתדרדר אדם לאותה דיוטה תחתונה, לאותו חוסר רגישות והעדר כבוד כלפי כל יצור הנברא בצלם? מה מביא אדם מן השורה, עם תכונות חיוביות וגם שליליות ומגוון שלם של יצרים טובים ורעים, להפוך את פיו לְנֶשֶׁק ולהפנותו לכל עבר מבלי מחשבה?

מדובר באדם הרגיל לזרוק רפש מילולי ודופי בסביבתו הקרובה והרחוקה, לחלק תארים ולהעניק כותרות כאלה ואחרות לכל אדם, ואין צורך להיכנס לניתוח פסיכולוגי מעמיק כדי להבין שהוא עושה זאת כמגננה מתוחכמת, אם כי בוטה ושפלה, נגד פקפוק על כשרותו וייחוסו שלו.

איך הכל התחיל?

אותו אדם שמע מאי-מי טענה קלה, מרומזת, אודות מידת הטוהר של ייחוסו וייחוס אבותיו. אי מי פנה אליו ולחש משהו באוזנו, לחישה בלתי-מחמיאה בעליל, והוא נכנס כל כולו לעמדת הגנה, ואיך אומרים? ההגנה הטובה ביותר הינה ההתקפה. מפה לשם מצא לו הלה אסטרטגיה מבריקה אך פשוטה בתכלית, והוא החל להשמיץ, לתת דופי ולבוזת את כל סביבתו.

רק לחשוב על כך שכל פעולותיו הנבוזות מקורן בתכונה אחת, שפלה ביותר אך אנושית למדי, של התעלמות מוחצת ממגרעות אישיות והעדפה להבחין באלו של אחרים, ולהצטמרר. רק לחשוב על כך, וחשבון הנפש הנוקב מזדקר מאליו וניצב מול העיניים.

אני אנוש אנחנו, אכן, עם מעלות וחסרונות כמו גם ליקויים שונים לצד יתרונות. עלינו, לכל הפחות, להכיר בכך.

ואם כבריאה המורכבת והמרתקת שנקראת 'אדם' עסקינו, ובמודעות לאתגרים הניצבים לה בכל הנוגע לתכונות נפש ומידות כאלה ואחרות, כאן המקום להיזכר בדבריו הנוקבים של הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד, אודות הפסוק החותם את ספר קהלת (יב, א): 'סוּף דְּבַר הַכָּל נִשְׁמַע אֶת הָאֱלֹקִים יֵרָא וְאֵת מִצְוֹתָיו שְׁמֹר כִּי זֶה כָּל הָאָדָם.' חז"ל מתארים כי בבריאת אדם הראשון כלל בו ה' את תכונות בעלי החיים כולם, ובאמצעות הנפש האלקית ממעל הוא הפך לאדם.

במידה ואכן האדם משרת את המטרה לשמה נוצר ומצדיק את קיומה של הנפש האלקית בכך שהוא פועל כדברי שלמה המלך: "אֶת הָאֱלֹקִים יֵרָא וְאֵת מִצְוֹתָיו שְׁמֹר", הבהיר ר' אלחנן - אזי הוא נחשב 'אדם'.

אולם לולא זאת, אם למרבה הצער מתעלם האדם מצרכי הנשמה וחי את חייו ללא יראת שמים וקיום מצוות כראוי, הרי הוא בבחינת 'גן חיות' מהלך!

עינו. לִזְה אָמַר לוֹ 'שִׁים נָא יָדְךָ גּוֹי, נְתַחֲפֵם לְהַשְׁבִּיעוּ בְּדָרְךָ כָּל עַל הַכְּנַעֲנִי, וְאֶזְנִי תִשְׁמַעְנָה דְּבַר כִּי הַקּוֹל לוֹ קוֹל אֵלָיו שִׁיבְטֵל דַּעְתוֹ כִּי הוּא אָרוֹר כְּנָעַן כִּפִּי דְבַרְיָהֶם וְ"ל (בראשית רבה נט, ט), וְיִצְחָק בְּרוֹךְ'.

אברהם ידע היטב כי אילו יזהיר את אליעזר שלא להשיא בתו ליצחק, ויתלה זאת בהיות אליעזר נצר לכנען, ימצא אליעזר הסבר, נימוק או תירוץ כזה או אחר שיאפשרו לו - מנקודת מבטו, גמישות מסוימת עם ההגדרה המדוברת.

אליעזר, סביר להניח, יסיק כי הוא עצמו אינו נכלל בהגדרה השפלה של 'עבד עבדים' שנאמרה על סבו כנען, וכי כל הענין נוגע אך ורק לאותם ארחי פרחי שבשוק, עבדים במהותם, ולא אליו - עבד נאצל ורם המעלה כמותו. כך ימצא לעצמו היתר ופתח להשיא בתו ליצחק.

ממשיך רבנו ומבאר, כי לא זו בלבד שאליעזר יוכל לחשוב כך, אלא שאף ימצא לכך סימוכין מדברי הקב"ה לאברהם אבינו. למה נחוץ היה לאברהם לסיים את דבריו ולחתום במילים: 'אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבְּךָ?' על זאת משיב רבנו: "גְּלָה דַּעְתוֹ אֲבָרָהִם, טַעַם שֶׁהֵצִיחַ לְהַשְׁבִּיעוֹ וְלֹא הוֹעִיל טַעַם שֶׁזָּה בְרוּךְ הוּא אָרוֹר, כִּי הֵעָבַד חֶשֶׁב מְחַשְׁבוֹת שֶׁהֵגֵם שְׂכָנָיו אָרוֹר, כִּבְר יֵצֵא [הוא - אליעזר] מָאָרוֹר, מִטַּעַם שֶׁאָמַר הַכְּתוּב 'וְהָיָה בְרָכָה', פְּרוּשׁ שְׂכָל מְשַׁפְּחָה שֶׁהָיָה אֲבָרָהִם בְּתוֹכָהּ תֵּהְיֶה מְבֹרָכַת, גַּם אָמְרוֹ וְנִבְרָכוּ בָךְ'.

לִזְה אָמַר 'אֲשֶׁר אָנֹכִי גּוֹי, פְּרוּשׁ, הֵגֵם שְׂאֵנִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ וְנִבְרָכוּ בִּי, עִם כָּל זֶה אֵין דְּבַר זֶה מוֹצִיא לְךָ אָרוֹר מְקַלְלָתוֹ." במילים אלה למעשה הבהיר אברהם לאליעזר את הנקודה הבסיסית והחשובה כל כך - אל תתלה את חסרונו באחרים, מסביבה בלבד. עליך להפנים כי הנך חלק מהענין, ועליך כמו על אחרים להיות מודע לכך.

הסכנה שבחוסר המודעות

כך קובעת הגמרא, בהתייחסה לסוגיית פגם-משפחה והדינים המסתעפים מכך (קידושין ע, א): "וכל הפוסל - פסול, ואינו מדבר בשבחה לעולם. ואמר שמואל: במומו פוסל".

בהמשך דבריה מספרת הגמרא אודות אותו אדם שברוב חוצפתו העז לבזו לאמורא הקדוש רב יהודה ולהטיח דברים נגדו, ובהתאם לכך נידה אותו רב יהודה כדין.

כשסופר לרב יהודה כי אותו אדם נוהג לכנות אנשים בתור עבדים כנעניים, לא היסס רב יהודה לרגע ופרסם אודותיו כי הוא עצמו הינו עבד, זאת על פי ההלכה הנ"ל שנאמרה מפי שמואל רבו של רב יהודה, כי 'כל הפוסל - במומו פוסל'.

מפה לשם, במהלך סיפור המתואר באריכות בגמרא, בסופו של דבר הכשילו

גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו למייל המערכת m028039999@gmail.com
או לפקס 02-5385689
או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

בנתיבי החיים פרקי מחשבה ומוסר לאורו הזך של האור החיים

היה זה כאשר נקלעה ישיבת אהל תורה שבברנוביץ' לקשיים כלכליים, כדרכן של ישיבות שכל חיותן מבוססת על נדבת עמך ישראל, ואף ענין זה נתון לעלויות ומורדות בהתאם למידת נדיבותם ואף מצבם הכספי של הנדיבים מחזיקי עץ החיים.

לא נותרה ברירה, כי אם להרחיק לכת אל מעבר לים ולהתדפק על פתחם של נדיבי עם, לפרט על נימי לבבם ולזכותם במצות החזקת תורה. באותם ימים, הכתובת המועדפת לגיוס תרומות היתה ב"בש"ת הזהב' היא אמריקה, שם התגוררו רבים ששפר עליהם גורלם מבחינה חומרית.

ארז אפוא ר' אלחנן את חפציו המעטים, צרר את תפיליו וספריו ויצא לדרך. אך הניח את כף רגלו על אדמת אמריקה, ותיכף חש למלאכתו ועבר ממקום למקום, כשחלק גדול מהקהילות והעדות אכן מצא את שאהבה נפשו - יהודים חמים לתורה ואוהבי תלמידי חכמים. אשר ראו לעצמם זכות לקחת חלק בהחזקת ישיבתו.

לא כן היה הדבר באותו בית כנסת מודרני, עכשווי, בו קבל את פניו בנימוס ה'פרזיזנט', הלא הוא נשיא בית הכנסת - אשר שימש להלכה וגם למעשה כראש הקהלה ששלט בקהילה ביד ברזל.

נדרש אפוא ר' אלחנן לאישורו של הלה כדי לשאת מדברותיו לפני הקהלה, ואכן פנה אליו, ביקש וקיבל את רשותו לכך.

למחרת ניצב ר' אלחנן על בימת בית הכנסת, נאם וזעק מקירות לבו והצליח להניע נים או שניים בלבם של המתפללים הנרגשים מהמעמד.

בסיום דבריו, הודה לו הפרזיזנט במבט קפוא-משהו, ואז התברר כי דאגתו העיקרית הינה לרווחתם הכלכלית של בני הקהילה, תפקיד אותו מילא נאמנה. הוא עלה על הבימה, נתן מבט רב משמעות במתפללים והחל לדבר בפאתוס.

'רבותי' פתח בקול רועם, 'יודעים הנכם כמה חשובה הינה התרומה להחזקת תורה?'

חיים שיש בהם בנתיבי חייו ופועלו של איש האלקים

היה רבנו אמון על דברי שמאי הזקן (אבות א, טו): "עשה תורתך קבע", אף כשנראה היה בעין בשר ודם כי הדבר יגרע מהפרנסה, והנהגה זו הנחיל אף לבני עדתו וצאן מרעיתו בכל מקום אליו בא.

בהנהגתו זו הסתמך על דברי התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי (ברכות לה, ב): "אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי אחרים... ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי עצמן".

בהתאם לכך, הורה לבני עדתו ואף לסוחרים ואנשי העמל שבהם להקדיש את מיטב עתותיהם לעמל התורה הקדושה, וכי לעסקיהם יקצו לכל היותר שלשה מים בשבוע, בעוד יתרת הזמן תיוותר קודש קודשים לתורה. דרישה זו הבטחתה בצדה הייתה - 'דעו כי בעקבות כך לא ייגרע מאומה מפרנסתכם, ואדרבה תזכו לראות שפע ברכה והצלחה בכל העניינים עקב כך'.

אנשי עירו אכן הסכימו לדבריו והאזינו הם בתשומת לב, לקחו הנהגה זו לעצמם והפכו לטבע שני. כך נפוץ רווח המראה המשובב, כששני סוחרים ישבו ופלפלו בעומקה של סוגיא ולצידם רכון אי מי מעמלי הכפיים בעיר על כרך משניות, בבלי אחד של תורה ועבודה.

דא עקא, חלפו שנים ועמם באה הירידה בעוצמת הקבלה הראשונה של אנשי העדה. הזמן עשה את שלו, וכידוע שדברי תורה צריכים חיזוק - לאחר הסתלקות רבנו והעדר דמותו שתעודד ותדרוש זאת, מצאו את עצמם אנשי העיר נרפים מן העבודה הלא היא עבודת ה' ועמל התורה.

אך ראה זה פלא, הגם שהוסיפו אנשי העיר שעות וימים נוספים לעסקים על חשבון זמן הלימוד, על אף שנגסו נתחים בשעות שהוקדשו לתורה ותחתם עסקו בענייני הפרנסה, באורח פלא לא ראו רווח נוסף בעסקיהם, ולו אף באגורה שחוקה.

או אז נכחו הכל לדעת כי אכן כן - מדברי הצדיק לא ייפול מאומה ארצה, וככל שאמר איש האלקים כן יש לעשות, ללא נטייה ימין ושמאל.

'האם יודעים אתם כמה חשיבות יש לכל דולר שאתם תורמים? כל סנט? כל מטבע וכל שטר? המשך ופירט. 'כל דולר חשוב' שב והכריז, 'כל סנט קובע'.

למותר לציין כי ההתלהבות הגדולה נמוגה, המבטים הוצלבו וההבנה נפלה בלב הנוכחים - אם אכן דולר אחד חשיבותו כה רבה, למה לתרום יותר?...'

בבושת פנים עזב ר' אלחנן את המקום, מאוכזב מרות. למחרת פסע אותו פרזיזנט מעדנות ברחובה של עיר, והנה מולו צועד גאון ישראל שזה עתה היה אצלו בבית הכנסת.

טיפש הוא לא היה. באי-נעימות ניגש לר' אלחנן ובריר ברעד: 'האם כבודו מקפיד עליי?'

'חס ושלום!' הגיב ר' אלחנן.

'הבן נא' המשיך והסביר, 'כשנצטוו משה רבנו מפי הגבורה למנות את בצלאל בן אורי למלאכת המשכן וכליו, האם כעס על כל אדם שאינו בצלאל - על כך שאינו בצלאל?'

'אף אתה וקהילתך' חתם את דבריו תוך שהוא משפד אותו במבטו, 'לא זכיתם להיות בצלאל ולהיות מתומכי משכן ה'. מה הטעם להקפיד על כך? לא זכיתם, מה לעשות'.

לעתים קרובות מזדמנת לפתחנו זכות, כזו אשר תתרחש בכל מקרה, וכל שנותר לנו הוא להתפלל שנוכח להיות שליחים טובים ונאמנים, וכי יתבצע הדבר על ידינו.

'יאמר ה' אלקי אברהם הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדני אברהם' (כד, יב). על כך כותב רבנו: 'בטוח היה אליעזר באדונו שתפלתו מקבלת, אשר התפלל הוא 'ישלח מלאכו' וגו'.

עם זאת, למרות שידע אליעזר היטב ולא היה לו ספק בכך שמשמים ייענו לתפילת אדונו אברהם, מכל מקום: 'והוסיף הוא להתפלל שיהיה הוא ראוי לעשות הדבר על ידו, כי ימצא לפעמים שתהיה מניעה לקיים דברי התפלה מצד האמצעי, לזה התפלל לאלקי אדונו שיקרה לפני'.

שביבי אור ניצוצות אש שלהבת מבית מדרשו של האור החיים

בדורנו, דור עתיר הרצאות וסדנאות כאלו ואחרות, בין השיטין נוצרו פרצות וביניהן חדרו אי אלו רוחות זרות, אשר מקורן במקרה הטוב לא ברור, ובמקרה הפחות טוב - מקורן ברור וידוע, ולא ממש לטובה.

השקפות מסולפות וערכים מעוותים שמדת נכונותם מוטלת בספק, עד בלתי קיימת בעליל, מצאו את דרכם אל תוך המחנה, וכך הופכות תזות פסיכולוגיות בגרוש ל'כזה ראה וקדש', בעוד דעת התורה נדחקת אי שם אל קצה התודעה. גלות, כבר אמרנו?'

אחת הדעות הנפוצות גורסת, כי אף אם נדרש מהאדם להיות נעים למעלה ונחמד למטה, טוב ומתחשב בבריות, מכל מקום אל לו להיות 'סמרטוט'. ה'יה טוב, תתחשב ואפילו תתרום מעצמך, אך בגבולות הטעם הטוב. מהו הטעם הטוב? נו, על טעם וריח וכולי.

אוי, כמה שההגדרה הזו שגויה, ועד כמה היא לועגת באופן ציני, מחושב ומוכוון מטרה כנגד דעת תורתנו הקדושה. רבנו האור החיים הקדוש מתייחס לדברי חז"ל אודות מידת התאמתה של רבקה אמנו לבית אברהם אבינו, ולכך שהתאמה זו נקבעה על סמך נכונותה לסייע, קראתם נכון - גם במחיר של 'להיות סמרטוט'.

גבר כבן ארבעים, במיטב שנותיו ועם כושר פיזי של עבד מלומד, מצפה כי פעוטה רכה תמלא את הכדים שוב ושוב ותשקה את גמליו. על פניו, התרפסות מיותרת וריצוי לא-בריא בעליל. אולם עם זאת, התורה רואה בכך מעלה שאין למעלה הימנה, ובדיוק כאן - בסיטואציה הזו, ראה אליעזר את הכלה המתאימה ליצחק אבינו.

אולם רבנו לא מסתפק כך, אלא מתריע ומציין כי החושב אחרת, הנוקט בגישה שונה, אין הוא שייך כי אם למחנה של בתואל ולבן, וכך כותב רבנו: 'וְטַעַם שֶׁהַצֶּרֶךְ [אליעזר] לְעֵשׂוֹת סָדֵר זֶה, כִּי הָשׁ לְבַל יִטְעוּהוּ מִשְׁפַּחַת אֲבָרָהִם, כְּשִׁידְעוּ כִּי הוּא מְצוּה וְעוֹמֵד לְקַחַת בַּת מֵהֶם יִתְּנוּ לוֹ שְׂפַחַת מִשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר אִתָּם בְּבֵית, וַיֹּאמְרוּ כִּי הוּא מְצוּה. לְזֶה נִתְחַבֵּם וְעֵשָׂה כְּסָדֵר זֶה, בְּהִבְחָנָה מִבְּהֵקָתָהּ שֶׁהִיא הוֹתֵרֵנָה מִפְּלֵאֵת שְׁנוֹתָנָת יוֹתֵר מִמָּה שֶׁשָּׂאֵל מִמֶּנָּה'.

מתיבתא אור החיים

ובנימוקי חיים (הגר, ב"מ קטז. ד"ה בנימוקי יוסף) הקשה על דברי רבינו, שהרי מבואר בגמרא (שם קח:) שאין טענת בר מצרא כנגד אדם שקונה את הקרקע לקבורה, ומפרש שם רש"י (ד"ה בלא אכרותא) שהוא משום שאם ישתהה ויברר אם יש בר מצרא יש בזה בזיון למת, ואם כן מדוע חשש אברהם לדין בר מצרא אף שקנה את הקרקע לקבורה. ובברכת שמעון הוסיף להקשות, שאף שדין זה נאמר כלפי המוכר, שאינו יכול בן המיצר להוציאו מיד הלוקח שמכרו לצורך קבורת המת, מכל מקום נראה שהוא הדין גם כלפי הלוקח, שאם קונה לשם קבורה אינו צריך להקנותו לבר מצרא, שהרי עיקר דין בר מצרא הוא על הלוקח. והמפרשים כתבו ליישב דברי רבינו בכמה אופנים:

א. בנימוקי חיים כתב, שרבינו כתב כן רק על דרך דרוש וקבל שכו.

ב. בברכת שמעון ומרקחת חיים (וי"ט) תירצו, שאברהם חשש לטענת בר מצרא לגבי שאר שדה המערה, שאותה קנה לקבורת שאר משפחתו בעתיד, ולא שייך בזה הטעם שאם ישהה יהיה בזיון למת. ואמנם תירוץ זה תלוי במחלוקת האחרונים אם יש ללוקח דין בר מצרא בחלק הנותר של השדה שלא קנה, ויש לומר שדעת רבינו כדעת הנתיבות המשפט (ס"ה) קעה ביאורים סק"ג) שאין ללוקח דין בר מצרא בזה, וממילא אף לאחר שקנה אברהם את המערה וקבר שם את שרה, הוא לא היה בר מצרא, וחשש שיטענו השכנים שהם בר מצרא, ולכן עשה קנין באופן שלא יוכלו לטעון כן.

להיות שלא בקש ממנו אלא המערה אבל השדה עודנו עומד לזכות עפרון יש מקום לומר אליו אחרי כן שלא יחפוץ בדריסת הרגל שיעברו עליו לקבור מתים והוא לא מכרו אלא לקבור שרה ואין דריסת רגל בשדה עוד, לזה אמר לאחוזת קבר:

דין בר מצרא בקונה מן הגוי

ומה שכתב רבינו 'מדין המצר'. הנה בפרשת ויחי (להלן מט לב) הוסיף רבינו בענין זה, שאף שמבואר בגמרא (ב"מ קח:) שהקונה מן הנכרי אין בו דין בר מצרא, כיון שיכול הקונה לומר לבר מצרא 'ארי אברחי לך ממצרא', מכל מקום חשש אברהם לדין בר מצרא, לפי שדברי הגמרא אמורים באופן שהמערער הוא ישראל, שיכול לומר לו 'ארי אברחי לך ממצרך', אבל אם הם גוים לא שייך טענה זו, כיון שלא איכפת להם מזה. ולכן אמר שם יעקב 'מקנה השדה והמערה אשר בו מאת בני חת', שבקנין זה נתבטלה מהם טענת בר מצרא.

כתב רבינו (בראשית כג ט): 'ויתן לי וגו'. דקדק לומר לשון מתנה הגם שנטל ממנו דמים כאומר בכסף מלא, גם דקדק לומר בתוככם. הנה נתחכם אברהם לקנות המערה בסדר שאין אחריו ערעור ולהיות שרו"ל אמרו (זהר ח"א קכח) שעפרון מימיו לא ראה במערה זולת החשך והבהלה ואם כן יכול הוא לבא בטענה כשידע שהמערה יקרת הערך ואפילו לעולם חוזר הוא ואין זכות המערה מתקיים ביד אברהם לעולם. והגם שאין אונאה לקרקעות, חש אברהם לסברת הירושלמי שכתבו התוספות (קידושין מב:) שיש להם אונאה בחצי דמיהם ודוקא אונאת שתות אין להם:

עוד יש לחוש שמא יערערו אחר המכר מדין המצר או שיצא אחר כך שטר שעבוד על הקרקע ההוא ויטרפוהו מיד אברהם לזה נתחכם לתקן כל זה ואמר לשון מתנה ומכר, הכוונה בזה שיעשה אופן שיש בו שניהם והוא החליפין שיש בו מכר ויש בו מתנה שיכול להחליף מחט בגמל ואין בהם אונאה בשום אופן. ודין חליפין ישנו בקרקע ובמטלטלין אבל לא במטבעות, לזה אמרו ז"ל בבכורות ז"ל (נ א) אמר רבי חנינא כל שקל שכתוב בתורה סלעים וכו' חוץ משקלים האמורים בעפרון שהם קנטרין עובר לסוחר פרקמטיא נפקת וכו' עכ"ל. ומעתה לא נשאר מקום לעפרון לבא בטענה. ולחששת מצר גם לחששת שעבוד עשה כל בני העיר סרסורים בדבר וממילא בטלו טענת בר מצרא, גם נתגלה כי לא היה עליה שעבוד שהיה הדבר באזני כל באי שער עירו. ואומר לאחוזת קבר,

קטע זה נלקח מתוך 'מתיבתא אורח' שנמצא על שלחן העריכה לקראת הוצאתו לאור בעזה"י, לשליחת הערות והארות או קטעים נוספים לתוספת ביאור והרחבת דברי רבינו, ניתן לשלוח: m028039999@gmail.com

מצא חיים

חידה שבועית בעיון דברי האור החיים

איזו סיבה תיתכן כדי להשקיע בייפוי ופיתוח נוי של קבר? כיצד הדבר יכול להועיל מבחינה הלכתית והיכן מצאנו בדברי האור החיים שהתייחס לכך?

תשובה מגיליון קודם: פרק יח פסוק יח.

פתרונות יש לשלוח עד יום רביעי הקרוב לכתובת מייל: m028039999@gmail.com או בפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

על מנת להשתתף בהגרלה: 1. יש לציין כתובת מדויקת וטלפון. 2. לציין בראש הדף עבור חידון 'ובחרת בחיים'. 3. בני חו"ל מתבקשים לכתוב כתובת (אדרעס) בארץ ישראל למקרה של זכיה, שישלח לשם. בין שולחי התשובות תערוך הגרלה על סידור מתיבתא (או על ספר אחר הקיים במלאי כפי שיקולי המערכת).

מחוברים לחיים

לשמיעת שייעורים ודרשות

חייגרו: 02-803-9999

